

Evaluation of the Human Rights and Democracy Education Course in Elementary Teacher Education Through Action Research**

Hatice LEBLEBİCİ^{a*}(ORCID ID -0000-0002-1813-7107)

Banu YÜCELTOY^b(ORCID ID -0000-0003-0460-4656)

^aYıldız Technical University, Faculty of Education, Istanbul/Turkey

^bYıldız Technical University, Faculty of Education, Istanbul/Turkey

Article Info

DOI: 10.14812/cufej.941629

Article history:

Received 23.05.21

Revised 22.01.22

Accepted 15.02.22

Keywords:

Human Rights and Democracy Education, Elementary Teacher Education, Teacher Candidates, Evaluation, Action Research.

Abstract

In this study, it is aimed to evaluate the effectiveness of the Human Rights and Democracy Education (HRDE) course designed for elementary teachers through formative and summative evaluation. While preparing this course, theory and practice were prioritized to ensure pedagogical knowledge and teaching HRDE. Action research was conducted, and actions were taken for the problems encountered during the course implementation. For formative evaluation, reflection notes were written by 19 teacher candidates who took the course as elective. Their products and researcher field notes were evaluated. At the end of the period, in-depth interviews were administered to six teacher candidates selected by the criterion sampling method. For summative evaluation, teacher candidates' final reflection notes were also taken into account together with interviews. It was revealed that this practice-based course taught with active learning methods was influential in attaining pedagogical knowledge and skills in HRDE, in learning effectively, and in developing attitudes, awareness, and self-efficacy.

Research Article

İlköğretim Sınıf Öğretmenliği Eğitiminde İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi Dersinin Eylem Araştırması Yoluyla Değerlendirilmesi

Makale Bilgisi

DOI: 10.14812/cufej.941629

Makale Geçmişi:

Geliş 23.05.21

Düzeltilme 22.01.22

Kabul 15.02.22

Anahtar Kelimeler:

İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi, Sınıf Öğretmeni Eğitimi, Öğretmen Adayları, Değerlendirme, Eylem Araştırması.

Öz

Bu çalışmada sınıf öğretmeni adaylarına yönelik tasarlanan İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi (İHDE) dersinin uygulama süreç ve sonuçlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu ders, ihtiyaçlar dikkate alınarak hem kuramsal hem de İHDE öğretim bilgi ve becerilerini içerecek şekilde uygulamalı olarak tasarlanmıştır. Çalışma, eylem araştırmasına dayalı olarak yürütülmüştür. Tasarlanan programın uygulanmasında eylem araştırmasından yararlanılmış, programda karşılaşılan sorunlara yönelik eylem kararları alınmıştır. Süreç değerlendirme için, dersi seçmeli olarak alan 19 öğretmen adayının yansıtma günlükleri, ürünleri ve araştırmacı gözlem notları değerlendirilmiştir. Uygulama sonucunda ölçüt örnekleme yöntemiyle belirlenen altı öğretmen adayıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Sonuç değerlendirme için aynı zamanda öğretmen adaylarından alınan son yansıtma günlükleri de dikkate alınmıştır. Aktif öğretim ile işlenen ve öğretim bilgi ve becerilerine yönelik uygulamalı olarak gerçekleştirilen İHDE'nin, öğretmen adaylarının mesleki bilgi ve becerisinin gelişimine, insan hakları ve demokrasi kavramlarına ilişkin bilgi ve farkındalık ve öğretim öz yeterliği kazanmalarına katkı sağladığı yönünde görüşler ortaya çıkmıştır.

*This study was produced from first author's doctoral thesis and was presented as an "oral presentation" at the 9th International Congress on Curriculum and Instruction in Ege University, Izmir, between November 04-06 ICCI-EPOK 2021.

* Bu makaleye yazarlar eşit miktarda katkıda bulunmuştur.

*Author: leblebici@gmail.com

Introduction

The elementary education covers the period when children's attitudes and values develop. In this period, providing child rights education is essential in gaining essential citizenship competencies (Özdemir-Uluç, 2008). Human Rights, Citizenship and Democracy (HRCD) course has been taught at the 4th grade level of elementary school since 2015-2016. The most critical problem regarding this lesson is how classroom teachers will teach this lesson (Balbağ, Bayır, & Ersoy, 2017). Studies in the field reveal that teachers should be qualified in human rights and democracy education (HRDE). In this respect, in-service training programs related to this issue such as human rights, democracy, and children's rights has been arranged by the Ministry of National Education (MEB) (Gömleksiz & Çetintaş, 2011; Karaman-Kepenekçi, 2006; Özen, 2012). However, these programs did not show continuity (MEB, 2019).

Considering that in-service training programs are not sufficient for teachers, it is crucial to acquire professional knowledge and skills related to HRDE during preservice teacher education. In this way, when teacher candidates start their teaching profession, they would be able to create democratic classroom environments based on human rights (Çarıkçı & Er, 2010; Elkatmış, 2007). While providing a democratic classroom environment; The teacher should guide the students to be open to communication, cooperative, and actively participate in the process (Elkatmış, 2014). Kesici, Pesen, and Oral (2017), stated the necessity of providing relevant courses in education faculties regarding the importance of democratic attitudes and behaviors of teacher candidates and providing prospective teachers with opportunities for practice and observation.

Şentürk, Şimşek, Tıkman, and Yıldırım (2017), stated that the subjects of courses related to citizenship in higher education are not related to daily life. They emphasized that since the courses given only theoretically causes the teacher candidates to feel professionally inadequate, the course contents should include practice. For this reason, in pre-service education, the necessity of education programs that will provide professional knowledge and skills and the conceptual knowledge of HRDE arises. Er, Ünal and Özmen (2013), in their studies with teacher candidates and faculty members, indicate that attitudes, skills, and awareness about citizenship and democracy, human rights, and citizenship could be developed in learners only by practicing. Studies have emphasized that HRDE, which should be associated with daily life skills, should be practically oriented and compulsory (Leung, Yuen & Chong, 2011; Yeşil, 2004).

When the education of teacher candidates regarding human rights, democracy and citizenship in Turkey before 2018 is examined, it is seen that the relevant courses are theory-based (Bilir Seyhan & Arslan Cansever, 2017; Gültekin Akduman & Türkoğlu, 2013; Öztürk, 2019). However, it is essential to teacher candidates pedagogical knowledge and skills required to teach HRDE to children. In the updates made in teacher training programs in 2018, the HRDE course including pedagogical and teaching aspect of this phenomenon, and it was included in the Elementary Education Program as an elective course (YÖK, 2018). However, since it is defined as a two-hour theory course, there is a risk that this course will be limited to giving theoretical information on the education of human rights and democracy without practice.

In light of this information, the HRDE course was designed and implemented so as to teach teacher candidates pedagogical knowledge and skills by including practice. The study aims to evaluate formatively and summatively the effectiveness of this program on prospective teachers' professional knowledge, skills, and performances. Research questions guiding the study are given below:

1. How was the the course implemented, and what actions were taken regarding problems arising during the implementation?
2. At the end of the course, what were the opinions of teacher candidates regarding the effectiveness of the course?

Method

Design of the Study

In this study, action research was used because in action research; researchers, instructors, and participants critically evaluate the process, intervene in the implementation process to make it better, and take precautions in situations requiring regulation. It is especially preferred in curriculum development, classroom practices, and teacher training (Berg & Lune, 2012; Karasar, 2010).

In action research, instructors can be directly involved in the research. Since it enables solid relationships and cooperation between the instructors, researchers, and participants, it can provide a reasonable basis for improvement (Johnson, 2012). In this study, a spiral process including four basic steps was followed during 14 weeks: determining problems regarding the implementation of the course, obtaining data regarding the problems, analysing and interpreting data, and taking action for solving problems. In this way, the problems were supposed to be solved on time to increase the course's effectiveness.

Procedure

The procedure of the study was explained as follows:

- **Design of the course:** Before course design, a needs assessment (Leblebici & Yücel-Toy, 2019) was conducted through interviews with elementary school teachers, teacher educators, and teacher candidates. Literature was reviewed and course contents related to HRDE in the teacher education programs were analyzed. The objectives related to the comprehension and application of pedagogical knowledge and skills related to HRDE were included. The content given in Table 2 was determined by taking the balance between theory and practice into consideration.
- **Implementation of the course:** The first author was the course instructor and taught the course for 14 weeks. Data such as field notes, students' reflection notes and products were gathered during this process. Based on data analysis, problems were determined, and actions to solve these problems were taken to raise the course's effectiveness.
- **Evaluation of the course:** Examination of data obtained throughout the course implementation formed the formative evaluation of the course. Additionally, for summative evaluation, in-depth interviews with teacher candidates were held.

Participants

The HRDE course was applied in Elementary Teacher Education Program at the Faculty of Education of a public university in Istanbul, Turkey. The study participants were 19 teacher candidates (three males and 16 females) who enrolled to this course in the 2018-2019 academic year. The six teacher candidates were selected for the interviews by the criterion sampling method. The criterion was determined as three female and three male teacher candidates who attended the course for 14 weeks without absenteeism, did all the activities in the course, and wrote all reflection notes entirely.

Instruments

Teacher candidates' reflection notes: Teacher candidates wrote five reflection notes, which were in essay format. Gay, Mills, and Airasian (2009), state that reflection notes participants write in a process allow them to share their experiences and see their progress. Thus, the teacher candidates were asked to write their reflections on activities, the course and their progress, the parts they find difficult or easy to learn, and feelings about the course. The last reflection note they wrote last week was about the summative evaluation of the course.

Instructor field notes: Yin (2011), indicates that field notes can assist the researcher in analysing data and understanding findings. The instructor kept field notes to reflect on the teaching-learning process of the course, determine problems and solutions, and observe the impact of the solutions.

These field notes were also used to consistently the data obtained from the students' reflection notes and the interviews.

Teacher candidates' products: Teacher candidates developed six products: calendar, poster, two drama activities, instructional materials, and lesson plan including a performance task. Each product was evaluated using rubrics developed together with an expert from the field of measurement and evaluation.

Interview: At the end of the HRDE course, interviews were administered to teacher candidates to get their opinions about the effectiveness of the course. A semi-structured interview form including 11 questions was prepared. These questions were related to the contribution of the course to the professional knowledge, experience, and personal development of the teacher candidates. For the content and face validity of the interview questions, expert opinions were taken from three lecturers and two research assistants from the field of curriculum and instruction, and based on their comments, the interview form was finalized.

Data analysis

The descriptive analysis method was used to analyse qualitative data obtained from the reflection notes of the teacher candidates and field notes of the researcher. Reflection and field notes were read. Their feelings and thoughts about the progress of the course were examined to take action. The findings were summarized descriptively. In analysing the data obtained from the interviews, content analysis was used. The content analysis aims to explain the general concepts, dimensions, themes, codes, and relationships by analysing the data in-depth (Corbin & Strauss, 1990). The transcripts of the interviews were transferred to the NVivo11 analysis program. After scrutinizing the transcripts, codes were determined. Then related or similar codes formed categories and themes. Sample content analysis is given in Table 1.

Table 1.
An Example of Data Coding

Responses	Code	Category	Theme
[I think that since so many teaching methods and techniques were used together, a student who could not learn in an activity was able to learn by other activities] and [this provided permanent learning.] TC4	- Variety - Course Activities	Teaching Methods and Techniques	Contribution to Pedagogical Knowledge and Skills

Trustworthiness

Data triangulation was tried to be provided using various data sources and checking the consistency among them. Moreover, the interview results, extracted codes, and themes were read to the participants to confirm. In the presentation of findings, direct quotations from the interviews were given. In the content analysis of the data, firstly, researchers reached a consensus on codes and themes; then, peer confirmation was obtained from two experts in the field. During the course implementation, long-term interaction with the participants was established since one of the researchers was the course instructor.

Findings

1. Problems Encountered During the Implementation of the HRDE Course and the Plan of Action

While implementing the HRDE course, one of the researchers, as the instructor, took notes and

made observations each week. She made direct contact with teacher candidates. Thus, the program's implementation problems were determined by analysing field notes, reflection notes, and teacher candidates' products. These problems were discussed, and actions for solving problems were taken. Table 2 presents weekly content, learning activities, problems encountered during implementation, and actionplan.

Table 2.

Problems Encountered the Implementation Process of the HRDE Course and Plan of Action

	Content	Learning Activities	Problems Encountered During Implementation	Plan of action
Week 1	Introduction of the Course	The syllabus of the course was shared. General information about the course was given. The questions of the teacher candidates were answered. As a result of the detailed explanation of the syllabus, it was observed that teacher candidates had positive thoughts about the course.	Teacher candidates stated that they had a negative attitude towards this course in the first lesson. In the warm-up activities, it was observed that even though they were in the third grade, there were students who have not met before or even known their names.	It was decided that activity groups should be formed by changing group members in each activity in order for teacher candidates to get to know each other and socialize.
Week 2	Definition and Historical Development of Human Rights and Democracy	HRDE concepts and historical periods are explained with questioning and drama methods and techniques. The teacher candidates were asked to prepare a Human Rights Calendar in groups. It was observed that this activity raised their interest in the lesson.	Teacher candidates stated that they were quickly distracted by the direct instruction technique. During the group work, the same persons wanted to work together. It was observed that they could not use time efficiently in the activity.	Activities have been reorganized to be manageable in terms of time. It was decided together with the class that in cooperative learning activities, the groups were determined by the instructor.
Week 3	Democracy in Family, School and Social Environment	The topics were taught by using discussion, questioning, and drama activities. The teacher candidates prepared a poster about Tolerance and Respect for Differences According to Different Family Attitudes and Types.	It was noticed that some teacher candidates were shy in the drama activity. It was noteworthy that teacher candidates tried to take notes. However, it was noticed that not enough time was given to take notes. It was observed that giving examples of situations that they might encounter in the classroom when they start to work as a teacher was very helpful in attracting their attention.	It was decided to give more time to take notes and arrange a time for activities accordingly. It was decided to include more examples in the following weeks.
Week 4	Children's Rights	Information on child rights was given, and the Convention on the Child's Rights was discussed. Some examples from daily life are given, and main problems in child rights were discussed, and short films and animated movies have been watched. An activity was held to determine the most important of children's rights. Then, they dramatize a Children's Rights Television Program to discuss the children's rights.	No problems were encountered. It was observed that the short films and animated movies as teaching materials attracted their attention and increased their interest.	It was decided to bring more examples of material selections in teaching human rights and democracy.
Week 5	Child Rights Violations and Solutions in the Classroom	Teacher candidates were informed about peer bullying, insults, and protection and sharing of personal data in real and virtual environments. Cases as to how they can recognize the violations of children's rights in the classroom were shared. They were asked to prepare a training program for students and their parents in groups in line with the information they learned in this lesson.	It was observed that the same person was always selected as a spokesperson in group work presentations. This situation was considered a non-democratic distribution of duties within the group.	It was decided to explain the importance of having a good command of presentation skills and distributing tasks equally. It was decided together that spokespersons would be selected randomly in the following lessons.
Week 6	Democracy Education and Importance	Information on the importance of democratic education and the role and responsibilities of the teacher in child rights education has been explained. At the end of the lesson, teacher candidates performed the "Every Vote Matters" drama. Thus, teacher candidates experienced creating a democratic environment in the classroom and practicing the election.	No problems with the implementation were encountered.	HRDE course implementation continued.

Week 7	Democracy and Children's Rights in Elementary School Curriculum	The teacher candidates were asked to relate courses in the elementary school curriculum with human rights and democracy. Elementary School 4th Grade HRCD textbook has been examined regarding human rights and democracy. With this activity, teacher candidates gained knowledge and skills about using instructional materials more effectively.	No problems with the implementation were encountered.	HRDE course implementation continued.
Week 8	Teaching HRDE and Children's Rights: Teaching Methods and Techniques	How to teach human rights and democracy concepts, which instructional methods and activities should be used, and how to give elementary school students appropriate examples to generalize the concepts were discussed. They planned a lesson hour by determining teaching methods and techniques appropriate for the Elementary School 4th Grade HRCD course objectives.	It was noticed that some teacher candidates were not competent in teaching methods and techniques, which slowed down the groups' progress in preparing lesson plans and using time efficiently.	It was decided to give course notes about teaching methods and techniques to those teacher candidates and observe them to see whether they reached a sufficient level.
Week 9	Teaching Human Rights, Citizenship, Democracy and Children's Rights: Material Design	How to determine or design instructional materials in HRCD teaching was discussed. The materials that will be presented in "Human Rights and Democracy Education Course Material Fair" were determined. They were given 15 days for this fair. On the 19th of December 2018, they presented their materials (newspaper about children's rights, school board, box game, storybook, and public spot videos about child rights violations).	No problems with the implementation were encountered.	HRDE course implementation continued.
Week 10	Teaching Human Rights, Citizenship, Democracy and Children's Rights: Measurement and Evaluation Methods	It was tried to determine the appropriate measurement and evaluation method for HRDE with teacher candidates. They prepared a performance task and its rubric using the cooperative learning method.	It was observed that some teacher candidates who are incompetent in measurement and evaluation slowed down the progress of the groups. It was also noticed that these teacher candidates had difficulty in developing rubrics.	It was decided to give course notes about measurement and evaluation, to give more detailed feedback on their performance task and rubric, and to observe them to see whether they reached a sufficient level or not.
Week 11-13	Preparing a Unit Plan	The teacher candidates in groups developed a unit plan for the 4th-grade HRCD Course in elementary school. During this process, the instructor gave feedback frequently. Lesson plan examples were examined.	No problems with the implementation were encountered.	HRDE course implementation continued.
Week 14	Student Presentations	The groups presented their lesson plan to other groups in the classroom.	Teacher candidates included the topics and objectives from the HRCD Course Curriculum, and they selected teaching methods, activities, and materials that were appropriate for attaining the objectives of the topic. The measurement tools were related to the objectives. In terms of collaboration, they received help from the instructors and other teacher candidates when they needed it, encouraged their friends, and studied collaboratively. In terms of timing, all groups used the 20 minutes efficiently and adequately and completed their presentations on time. They used fluent and plain language while explaining their lesson plans. They responded to the questions and criticisms that came up while presenting their teaching plans.	

2. Teacher Candidates' Opinions About the Effectiveness of the HRDE Course

In this section, data obtained from the latest reflection notes and interviews were analysed together, and the themes, categories, and codes that emerged from the analysis were presented in Figure 1. Quotations were included in the findings related to each theme, and codes were used for the confidentiality of identity information in the quotations (TC for Teacher Candidate).

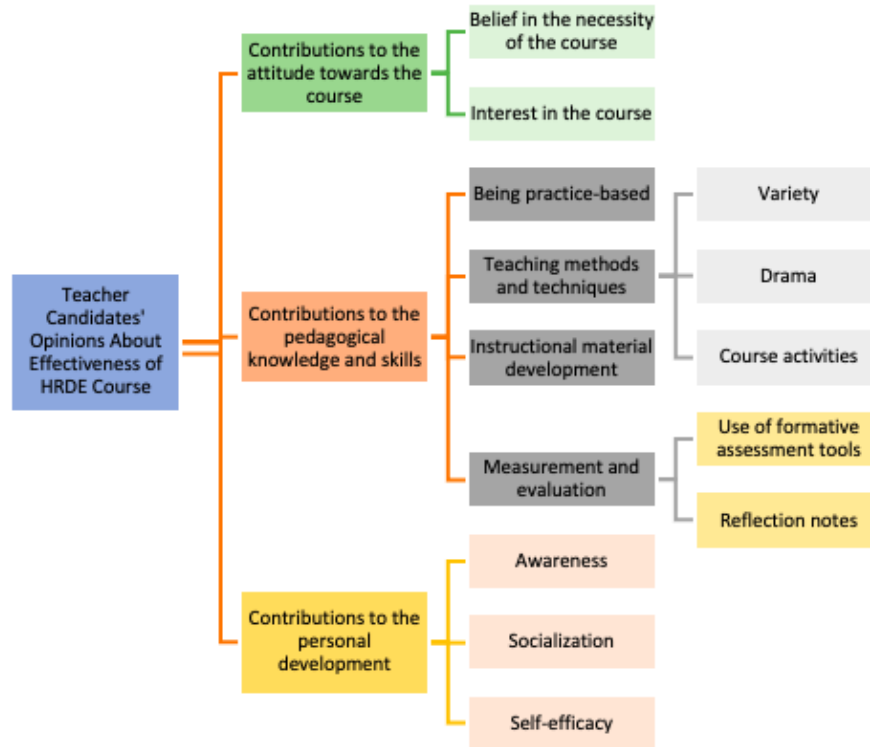

Figure 1. Themes and Codes for Interviews with Teacher Candidates After HRDE Course

Theme 1. Contributions to the Attitude Towards the Course

During the interviews, it was revealed that the teacher candidates *believed in the necessity of the HRDE course* and started to be interested in the course over time. In this respect, teacher candidates stated that this course is necessary to be conscious citizens, teach these concepts to 4th-grade elementary school students, and create a democratic classroom environment.

"This course must be given to prospective teachers in education faculties. It is necessary to be a good and conscious citizen and create a democratic class climate. I think we must see how the teaching of the course should be." (TC1)

"When I become a teacher, I can apply all the activities we do and the information we learn in my class. Therefore, I think there is much more learning than I expected from a lesson." (TC2)

The teacher candidates stated that the HRDE course did not attract their attention because they thought it would be theory-based, but their negative attitudes have changed and become *interesting* since the first lesson.

"The impressions about the lesson were not good until I entered the class because I thought if this was the name of the lesson, who knows how bored we would be in all lessons. However, now I understand how biased and hostile I have developed in this regard. My interest in this course is increasing." (TC3)

“When I first selected this lesson, I thought it was boring. However, when I came to the lesson in the first week, I said that this lesson could significantly contribute. I got fun and happy with every lesson.” (TC5)

Theme 2. Contributions to the Pedagogical Knowledge and Skills

The teacher candidates stated that the course contributed to their pedagogical knowledge and skills in various ways. They said that because of *being practice-based*, this course can be taken as a model for developing pedagogical knowledge and skills. They stated that it was an excellent opportunity to learn knowledge and skills by practically experiencing the HRDE lesson before starting teaching.

“In this course, we received a practice-oriented education, and it has contributed a lot to us professionally.” (TC3)

“I did not know how to teach this to our students, do activities, and be involved. Whereas how precious it was to practice in the lesson! I felt like a teacher.” (TC4)

The teacher candidates also mentioned the contributions of *teaching methods and techniques* used in the course. Although they thought the course would be boring and based on memorization, they stated that *variety* in teaching methods and techniques enabled them to learn effectively.

“We all learned the subjects using so many teaching methods and techniques. So, I can say that I learned a subject that I cannot understand while working in a group or project. Let us say another friend was shy in the drama, but the educational game was able to show up and understand the subject.” (TC4)

“I think the teaching methods and techniques we used were highly effective and diverse. We both experienced using them all, and an effective learning process took place.” (TC5)

They especially emphasized the *drama* method. They indicated that the drama method contributed to their communication skills and learning. Therefore, it is one of the most valuable methods used in the HRDE course. They also stated that they could ensure achievement in their classroom using these activities when they start the profession.

“The activities we did with the drama technique impressed me so much that I think it will severely impact when I start teaching and apply it.” (TC4)

“Every lesson that we used drama technique especially was in my mind. I support learning by doing and living in terms of lessons like this.” (TC6)

They mentioned that the *course activities* had been prepared in compliance with the course objectives and would take these activities as a teaching model when they become teachers.

“One of the contributions of this lesson to us is that there are activities that we can not only teach the lesson but also construct, think and adapt.” (TC1)

“There were events suitable for whatever goals we would win that week. We designed material or made drama according to them.” (TC2)

“Activities for all of the goals stated in the curriculum of the lesson were determined. Thus, we learned which event could be better prepared for the goals.” (TC4)

“We aimed at all the goals we wanted to gain during the semester. We learned both to understand the subject and explain it when we become a teacher in the future.” (TC6)

Teacher candidates exhibited the teaching materials that they produced in their faculties. They stated that *instructional material development* in this course made them learn topics effectively and feel confident in preparing material.

“It was a good idea to produce material. We learned much more when preparing instructional materials. When you move from theory to production, you come to a different stage.” (TC4)

“Throughout this course, we have designed materials, and I understood the subject better.” (TC5)

Concerning the measurement and evaluation aspect of the course, teacher candidates stated that the use of *formative assessment tools* in the HRDE course eliminated the exam stress and ensured the evaluation of their products throughout the course. The teacher candidates also stated that they gained professional experience by experiencing these formative assessment tools in HRDE.

“Our experience in the measurement and evaluation methods used in the course was the basis for applying them to our students.” (TC3)

“The measurement and evaluation of concepts such as human rights, democracy, and children's rights should be done differently from traditional forms, as I see in this curriculum. Because, besides teaching children's rights, there is awareness and awareness here. For this reason, I can say that having alternative measurements and evaluations in our course and experiencing the whole process together contributed to us.” (TC6)

The teacher candidates' *reflection notes* were significantly considered as a practical learning tool despite being a self-evaluation tool. They mentioned that since they review the lesson mentally while writing the reflection notes, these reflection notes facilitated the retention of knowledge and skills.

“The reflection note was effortless to write in a friendly style. I still remember what I wrote. So, I still remember the topics and events.” (TC3)

“At the end of the lesson, writing what is on our minds made permanent learning. I absorbed the subject, and while I was summarizing, the things that have been on my mind: What did we do? What were we supposed to do? I thought about them, and it helped me a lot.” (TC6)

Theme 3. Contributions to the Personal Development

The teacher candidates stated that the HRDE course contributed to their personal development in raising *awareness, socialization, and self-efficacy*. They stated that they are now paying attention to many things in their daily lives, such as human rights, democracy, and children's rights, that they have not been aware of before.

“Before taking the lesson, I did not know that rights were necessary as a teacher.” (TC1)

“After this lesson, we learned the concepts of justice, democracy, and equality. These concepts and topics that have not drawn my attention are attracting my attention right now.” (TC3)

Cooperative learning and group work in the HRDE course enabled *socialization* among teacher candidates. They indicated that studying together in these activities contributed positively to their communication and friendship skills so their socialization.

“I was not very social in the classroom either. In this lesson's activities, I learned to be comfortable with different people. I saw what it could bring to me to communicate with my friends. I can say that the course has a unifying feature in our classroom climate.” (TC1)

“In group work, interactions such as collaborative learning or drama increased communication within the classroom. I think it has made a change in our friendship relations among us.” (TC4)

According to interview results, it was implied that the HRDE course had a positive impact on their *teaching self-efficacy*. They believed that they could teach HRCD to elementary school students and create a democratic classroom atmosphere.

“I think this lesson contributed a lot to us in teaching practice. When I am a teacher, I can first observe my class while teaching this lesson, then make my lesson plan and explain the lesson. I gained awareness and increased my awareness of human rights, democracy, and children's rights as a teacher candidate.” (TC4)

“I can say that it has many contributions to the teaching profession. I developed myself in this direction. My motivation increased. It made me feel competent for a lesson for the first time.” (TC6)

Discussion & Conclusion

In order to create a culture of human rights and democracy, it is essential to provide education at early ages and to improve the professional knowledge, skills, awareness, and attitudes of teachers and teacher candidates who provide education for this purpose (Akyüz, 2018; Carter & Osler, 2000; Kop & Tuncel, 2010). At this point, studies have revealed that pre-service HRDE is more effective on professional knowledge, skills, awareness, and attitudes than the in-service training (Genç & Güner, 2012; Karaman-Kepenekçi, 2006; Yeşil, 2004). However, current in-service training is insufficient, and pre-service training is theoretically weighted. In this study, a 14-week HRDE program supporting active learning through practices was designed and implemented for classroom teacher candidates, and its effectiveness was evaluated.

The teacher candidates indicated that the course did not attract their attention at the beginning of the course, and they had negative opinions about the course. Nevertheless, then, the reflection notes and interview results revealed that their negative feelings and thoughts have changed; they started to be interested in the course thanks to the flow of the course and enjoyed the activities. In this vein, Öztürk (2019) states that the courses related to HRDE improve teacher candidates' understanding, skills, and attitudes towards human rights and democracy, and they become highly interested in these courses.

This study revealed that the HRDE course, which is practice-based and enriched with active teaching and learning environment, contributed to the development of the teacher candidates' cognitively, affectively, pedagogically, and professionally in a variety of ways. The practice-oriented aspect of the course was expressed as a main factor affecting the teacher candidates' professional knowledge and skill development. The teacher candidates stated that the activities, methods, and techniques constituted a teaching model. This is impossible for teachers who do not have any practical experience before starting the profession because of the teacher education courses where the balance between practice and theory cannot be achieved (Duruhan, 2004). From this point of view, it can be said that the intended balance has been achieved in this course. The teacher candidates also stated that the practice-oriented HRDE course promoted their teaching self-efficacy. Özdemir (2008), states that increasing teacher candidates' self-efficacy beliefs through practice-based courses in pre-service teacher education have value-added effects on teachers' pedagogical knowledge and skills.

Concerning the teaching-learning process of the course, it was uttered that a variety of teaching methods and techniques, and activities used in the course were effective in changing negative attitudes of the teacher candidates towards the course due to the contributions of the course to their pedagogical and professional development. Active teaching methods and techniques such as drama, cooperative learning, and group works, which have been used in the HRDE course as well, are considered practical tools, especially in attaining effective objectives, and therefore its widely use in courses is emphasized (Moyles, 2002). This study also put forward the affirmative impact of these methods and techniques on the teacher candidates' socialization and communication skills. Research points out that activities encouraging collaboration, assistance, and group works for active participation of learners strengthen communication between the groups (Karaman-Kepenekçi, 2006). In this vein, the teaching of HRDE through cooperative learning will also affect learners' social life skills by stimulating learners to be respectful and tolerant to each other's rights in schools (Üste, 2007).

Moreover, the teacher candidates stated that lesson activities contributed to effective and permanent learning. Using different teaching methods, techniques, and activities and determining and organizing them according to the objectives are emphasized as essential factors conducting permanent learning and retention (Güneş, 2007). In this vein, in their research, Çayır (2003) and Yeşil (2004), have found that the educational environments in which active participation of learners is ensured through different activities significantly impact learning. From this point of view, it can be implied that the activities in the HRDE course served their purposes. For this reason, it is emphasized that instructors

who will teach any courses related to HRDE should primarily determine the activities according to the course objectives (Aslantürk, 2018).

It is noteworthy that reviewing textbooks and developing materials contributed to the teacher candidates preparing instructional material, selecting appropriate content, and gaining professional confidence in HRDE. The suitability of the materials selected in HRDE in elementary and secondary education is critical. For this reason, in HRDE, teachers should know and identify the textbooks and course materials very well in terms of content, design, and objectives (Çayır, 2003; Gemalmaz, 2003). Tibbitts (2014), mentioned that designing and determining appropriate materials while giving HRDE can be provided mainly by qualified teachers. In this study, it is pleasing that the HRDE course was found to be effective in gaining the necessary qualifications, as it includes activities for material selection and material development for IHDE.

Concerning the use of formative assessment in the HRDE course, the teacher candidates stated that this situation eliminated exam stress and they learned how to use by experiencing formative assessment tools. Using different assessment tools rather than traditional ones is essential in human rights and democracy education to do a formative assessment and summative. For this reason, it is necessary to take advantage of alternative methods in order not only to measure the knowledge of the individual at the cognitive level but also to measure their values, attitudes, and skills (Fitzpatrick, Sanders, & Worthen, 2004; Yeşil, 2004). The teacher candidates emphasized that, among the formative assessment tools, especially reflection notes were effective in learning because they allowed the course to be reviewed. For this reason, and being a self-evaluation tool, the reflection notes can be used as a good learning tool (Cengiz, & Karataş, 2014).

Another remarkable finding of the study was that human rights and democracy issues that the teacher candidates had not paid attention before began to attract their attention more. Therefore, this course increased their awareness on these issues. It is emphasized that these courses should be included in all pre-service teacher education programs because it is vital for teachers to gain awareness and knowledge about human rights and democracy and to develop positive attitudes (Çarıkçı, & Er, 2010; Dolanbay, 2011; Gemalmaz, 2003).

In conclusion, it was seen that the practice-based HRDE course was effective in terms of assimilating knowledge about human rights and democracy and gaining the necessary pedagogical competence for teaching these issues. For this reason, the courses related to HRDE should be taught within the scope of compulsory courses not only in elementary teacher education but also in other pre-service teacher education programs. In this vein, in-service training programs for teacher educators who teach these courses can be developed. Accordingly, HRDE can be expanded by preparing guidebooks and materials for faculty, teachers, school administrators, and civil society organizations. This study benefited from action research in the implementation and evaluation of the course, and it was observed that due to the use of action research, problems were solved promptly, and the course was implemented effectively. Thus, it is expected that this study would guide program developers in this respect. However, this study was limited to an elementary teacher education program in a faculty of education. Therefore, the impact of the course on teacher candidates can be investigated in other faculties of education and different programs. Another shortcoming of the study was that the long-term impact of the course could not be examined so researchers can investigate the implementation of these teacher candidates when appointed as teacher. Otherwise, teacher candidates' micro teaching can be studied in order to examine how they practice what they have learned in natural classroom settings. Additionally, further studies can be expanded by developing lesson plans and instructional materials in natural classroom settings.

Acknowledgments: This paper is a part of the first author's dissertation submitted to the Graduate School of Social Sciences of Yildiz Technical University, Turkey, in partial fulfilment of the Doctor of Philosophy degree in the Department of Educational Sciences carried out under the co-author's supervisor.

Hatice LEBLEBİCİ & Banu YÜCEL TOY– Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 51(1), 2022, 659-687

Ethics Statement: All rules within the scope of "Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive" were followed in this study. None of the actions stated under Section Two "Violation of Scientific Research and Publication Ethics" was carried out.

Türkçe Sürümü

Giriş

İlköğretim dönemi bireysel tutumların ve değerlerin geliştiği bir dönemdir. Bu dönemde çocuk hakları eğitiminin verilmesi; temel vatandaşlık yeterliklerinin kazandırılması açısından önemlidir (Özdemir-Uluç, 2008). 2015-2016 eğitim öğretim yılından itibaren ilkököl 4. sınıf düzeyinde İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi (İHYD) dersi verilmeye başlamıştır. Bu dersle ilgili en önemli sorun, sınıf öğretmenlerinin bu dersin öğretimini nasıl yapacaklardır (Balbağ, Bayır ve Ersoy, 2017). Alanda yapılan çalışmalar, bireyle birebir temasta bulunan ve toplumu doğrudan etkileyen öğretmenlerin, insan hakları ve demokrasi eğitimi (İHDE) alanında nitelikli olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), düzenlediği hizmetiçi eğitimler ile öğretmenlere bu niteliği sağlayamaya çalışmaktadır (Gömlüksiz ve Çetintaş, 2011; Karaman-Kepenekçi, 2006; Özen, 2012). Fakat hizmetiçi eğitimler incelendiğinde; insan hakları, demokrasi ve çocuk hakları gibi özel alanlarda verilen eğitimlerin süreklilik göstermediği dikkat çekmektedir (MEB, 2019).

Öğretmenlerin yeterli hizmetiçi eğitimi alamadığı göz önünde bulundurulduğunda İHDE ile ilgili mesleki bilgi ve becerileri eğitim fakültelerinde edinmeleri önem kazanmaktadır. Çünkü öğretmen adayları, öğretmenlik mesleğine başladıkları zaman, insan hakları temelinde demokratik sınıf ortamları sağlayabilmelidir (Çarıkçı ve Er, 2010; Elkatmış, 2007). Demokratik sınıf ortamı sağlanırken; öğretmen, öğrencilerini iletişime açık, işbirliği içerisinde ve sürece aktif katılım gösterecekleri şekilde yönlendirmelidir (Elkatmış, 2014). Kesici, Pesen ve Oral (2017), öğretmen adaylarının demokratik tutum ve davranışlarının önemi ile ilgili eğitim fakültelerinde ilgili derslerin verilmesinin, bununla birlikte öğretmen adaylarına uygulamaya ve gözleme yönelik fırsatlar sunulmasının gerekliliğini belirtmişlerdir.

Şentürk, Şimşek, Tıkman ve Yıldırım (2017), yükseköğretimde yer alan vatandaşlık ders konularının günlük hayatla ilişkilendirilmediğini ve dersin sadece bilgi düzeyinde verilmesinin öğretmen adaylarının kendilerini mesleki anlamda yetersiz hissetmelerine sebep olduğunu belirtmiş ve uygulamaya yönelik ders içeriklerine yer verilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bu sebeple, hizmet öncesi eğitimde, İHDE'ye yönelik kavramsal bilginin yanı sıra, dersin öğretme ve öğrenme sürecine yönelik mesleki bilgi ve beceriyi kazandıracak öğretim programlarının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Er, Ünal ve Özmen (2013), öğretmen adayları ve eğitim fakültesi öğretim elemanlarıyla yaptıkları çalışmalarında; vatandaşlık, demokrasi, insan hakları ve yurttaşlık gibi konuları uygulama ağırlıklı öğrenenlerde tutum, beceri ve farkındalık geliştirilebileceğini ifade etmişlerdir. Yapılan çalışmalar, günlük yaşam becerileriyle ilişkilendirilmesi gereken İHDE'nin uygulamaya yönelik ve zorunlu olması gerektiğini vurgulamaktadır (Leung, Yuen ve Chong, 2011; Yeşil, 2004).

Türkiye'de, öğretmen adaylarının İHDE konusundaki eğitimleri incelendiğinde, ilgili derslerin öğretim kuramsal ağırlıklı olduğu görülmüştür (Bilir Seyhan ve Arslan Cansever, 2017; Gültekin Akduman ve Türkoğlu, 2013; Öztürk, 2019). Öğretmen adaylarına İHDE'nin kuramsal olarak öğretilmesiyle birlikte öğrencilerine İHDE'nin öğretimi için gereken bilgi ve becerilerin uygulamalı olarak kazandırılması önemli hâle gelmektedir. 2018'de öğretmen yetiştirme programlarında yapılan güncellemelerde, alan eğitimine vurgu yapan İHDE dersi programlara eklenmiş, Sınıf Öğretmenliği Programı'nda ise seçmeli ve kuramsal bir ders olarak yer almıştır (YÖK, 2018).

Sonuç olarak, İHDE konusunda hizmetiçi eğitimlerin sürekli olmaması, hizmet öncesi öğretmen eğitiminin önemine işaret etmiştir. Hizmet öncesinde bu dersin kuramsal ağırlıklı yer alması ise bu dersin istenen mesleki bilgi ve becerileri uygulamalı olarak kazandırılmasına ilişkin ihtiyacı ortaya koymuştur. Bu ihtiyaçtan hareketle araştırmada, öğretmen adaylarına mesleki bilgi ve becerilerin uygulamalı olarak kazandırılmasını amaçlayan İHDE dersi tasarlanıp uygulanmıştır. Araştırmanın amacı, bu programın öğretmen adaylarının mesleki bilgi, beceri ve performansları üzerindeki etkilerinin hem süreç hem de sonuç değerlendirilmesini ortaya çıkarmaktır. Araştırmaya yön veren araştırma soruları aşağıda verilmiştir.

1. İHDE dersi uygulama sürecinin etkililiği nedir ve karşılaşılan sorunlara yönelik alınan çözümler

nelerdir?

2. İHDE dersi uygulama sonrasında programın etkililiğine ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri nelerdir?

Yöntem

Araştırma Deseni

İHDE dersinin uygulanması aşamasında eylem araştırmasından yararlanılmıştır. Eylem araştırmaları; araştırmacı, uygulayıcı ve katılımcıların süreci birlikte eleştirel açıdan değerlendirdikleri, daha iyi hâle getirmek için uygulama sürecinde müdahale edilebilen ve düzenleme gerektiren durumlarda önlemlerin alındığı araştırmalardır. Özellikle program geliştirme, sınıf içi uygulamalar ve öğretmen eğitimi alanlarında tercih edilmektedir (Berg ve Lune, 2012; Karasar, 2010).

Eylem araştırmalarında teoriye yönelik değil, uygulamaya yönelik bir hedef söz konusudur. Ayrıca uygulayıcı araştırmaya doğrudan dâhil olarak, uygulama sürecinin takipçisi olabilmektedir. Uygulayıcı, araştırmacı ve katılımcılar arasında güçlü bağların oluşmasına ve işbirliğine imkân tanıdığı için pozitif yönde gelişmeler açısından iyi bir zemin oluşmasını sağlayabilmektedir (Johnson, 2012). Araştırmada eylem araştırması sürecine yönelik dört temel aşama izlenmiştir. Araştırma sorularının belirlenmesi, soruların cevaplarına yönelik bilginin elde edilmesi, bu bilgilerin analizi, yorumlanması ve sonuçların katılımcılarla paylaşılması şeklinde sarmal bir süreç izlenerek 14 hafta boyunca eylem araştırması devam ettirilmiştir. Süreç değerlendirme için ortaya çıkan sorunlar uygulamayı yapan araştırmacı gözlem ve notları ile öğretmen adaylarının yazdıkları yansıtma günlükleri ve ürünleri dikkate alınarak belirlenmiştir. Sorunların çözümüne yönelik eylem kararları alınarak öğretmen adaylarıyla paylaşılmıştır. Böylece programın içerisinde aksayan yerlere anında müdahale edilerek programın etkililiği arttırılmaya çalışılmıştır.

Süreç

Araştırmada aşağıdaki süreç takip edilmiştir:

- **Ders Programının Tasarlanması:** Ders tasarımından önce ilkökul öğretmenleri, öğretim elemanları ve sınıf öğretmeni adaylarıyla yapılan görüşmelerin analizi; literatür taraması ve eğitim fakültelerinde İHDE'yle ilgili dersprogramları ve ders içerikleri doküman analizi yoluyla incelenmiş ve ihtiyaç analizi (Leblebici ve Yücel-Toy, 2019) yapılmıştır. Program tasarımında öğretmen adaylarının İHDE'ye yönelik mesleki bilgi ve becerileriyle ilgili hedeflere ve uygulamalara özellikle yer verilmiştir. Tablo 2'de ilgili teori ve uygulamalara yer verilmiştir.
- **Programın Uygulanması:** Birinci yazar bizzat programın uygulayıcısı rolünde görev almış ve 14 hafta boyunca uygulamayı gerçekleştirmiştir. Uygulama süreci boyunca, yansıtma günlükleri, araştırmacı notları ve öğretmen adaylarının yaptıkları ürünleri değerlendirerek süreç değerlendirmeyi sağlamıştır. Bu verilere dayalı olarak programın uygulanmasında karşılaşılan sorunların çözümüne yönelik eylem kararları alınmıştır.
- **Programın Değerlendirilmesi:** Programın değerlendirme aşaması hem süreç hem de sonuç değerlendirmeyi içermektedir. Uygulama boyutunda yapılan değerlendirme süreç değerlendirmeyi sağlamıştır. Programa yönelik öğretmen adaylarıyla yapılan derinlemesine görüşmeler ve öğretmen adaylarından alınan son yansıtma günlükleri de programın sonuç değerlendirilmesine ilişkin yol gösterici nitelikte olmuştur.

Katılımcılar

İHDE dersi, İstanbul'da bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesi, Sınıf Öğretmenliği Programı'nda uygulanmıştır. Uygulamaya 2018-2019 akademik yılında kayıtlı olan (3 erkek, 16 kadın) 19 öğretmen adayı katılmıştır. Uygulama sonrasında ölçüt örnekleme yöntemiyle seçilen altı öğretmen adayıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Ölçüt, devamsızlık yapmadan 14 hafta boyunca İHDE dersine

katılmış, dersteki bütün etkinlikleri yapmış ve yansıtma günlüklerini eksiksiz olarak yazmış olan üç kadın ve üç erkek öğretmen adayı olarak belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Öğretmen Adaylarının Yansıtma Günlükleri: Öğretmen adayları, uygulama sürecinde kompozisyon formatında toplamda beş adet yansıtma günlüğü yazmıştır. Gay, Mills ve Airasian (2009), katılımcıların bir süreç içerisinde tuttıkları günlüklerin hem deneyimlerini paylaşmalarına hem de kendilerinde olan değişimi görmelerine imkân sağlayabildiğini belirtmişlerdir. Bu sebeple, yansıtma günlüklerinde, öğretmen adaylarından dersin etkinlikleri, bu etkinlikleri uygularken zorlandıkları veya kolay buldukları kısımları, grup çalışmasındaki rolleri, dersle ilgili olumlu ya da olumsuz duygularını yazmaları istenmiştir. Öğretmen adaylarına herhangi bir sınırlama getirilmek istenmediği için yansıtma günlüklerinde yapılandırılmış sorulara yer verilmemiştir. En son hafta hazırlanan yansıtma günlüğü ise dersin genel değerlendirilmesi amacıyla doldurulmuştur.

Araştırmacı Notları: Yin (2011), araştırmacının gözlem yaptığı sırada tutmuş olduğu notların, verilerin analizi ve bulguların anlaşılmasında yardımcı olabileceğini belirtmiştir. Eğitim, İHDE dersinin uygulama süresince ortaya çıkabilecek olumsuzluklara karşı anında çözüm üretmek; olumlu giden kısımlardaysa süreci bu doğrultuda yönlendirmek için alan notları tutmuştur. Ürünlerin değerlendirilmesinde, yansıtma günlüklerinin analizinde ve görüşmelerden ortaya çıkan verilerin tutarlılığı konusunda araştırmacı notlarından yararlanılmıştır.

Öğrenci Ürünleri: Araştırma süresince öğrenciler altı temel ürün geliştirmiştir: Takvim, afiş, iki drama etkinliği, öğretim materyalleri, ve performans görevini içeren öğrenme planı. Her ürün rubriklerle değerlendirilmiştir.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme: İHDE dersi sonrasında öğretmen adaylarıyla derinlemesine görüşmeler yapılarak uygulanan ders programının etkililiğiyle ilgili görüşleri alınmıştır. Görüşmeler için 11 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme sorularının kapsam ve görünüş geçerliği için eğitim programları ve öğretim programı alanından üç öğretim elamanı ve iki araştırma görevlisinden uzman görüşü alınmış ve görüşme formu son hâline getirilmiştir. Ayrıca görüşmelerden elde edilen sonuçlar ayrıntılı bir şekilde betimlenerek bulgular doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Görüşme sorularıyla dersin öğretmen adaylarının mesleki bilgi, tecrübe ve kişisel gelişimlerine olan katkıları belirlenmeye çalışılmıştır.

Verilerin Analizi

Yansıtma günlükleri ve araştırmacı notlarından elde edilen nitel verilerin analizlerinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Her yansıtma günlüğü tek tek okunmuş ve öğretmen adaylarının hem dersin hedeflerini ne kadar kazandığı incelenmiş hem de mesleki becerileriyle ilgili yazmış oldukları duygu ve düşünceleri araştırmacı notlarıyla karşılaştırılmıştır. Yansıtma günlüğü, ürün değerlendirmeleri ve araştırmacı notları dikkate alınarak eylem kararları belirlenmiştir. Görüşmelerden elde edilen verilerin analizinde ise içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, verileri derinlemesine analiz ederek genel kavramları, boyutları, temaları, kodları ve ilişkileri açıklamayı amaçlamaktadır (Corbin ve Strauss, 1990). Görüşmelerin transkriptleri NVivo11 analiz programına aktarılmıştır. Transkriptler incelendikten sonra kodlar, daha sonra ilgili veya benzer kodlar, kategoriler ve temalar oluşturulmuştur. Örnek içerik analizi Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1.

Kodlama Örneği

Transkript	Kod	Kategori	Tema
[Bu kadar fazla öğretim yöntem ve tekniğini bir arada harmanlayıp kullanınca, birimizin bir yerde öğrenemediğini, diğer etkinlik zaten mutlaka öğretti] ve [kalıcı öğrenmeyi sağladı diye düşünüyorum]. ÖA4	- Çeşitlilik - Ders Etkinlikleri	Öğretim Yöntem ve Teknikleri	Mesleki Bilgi veBecerileriye Katkıları

İç Geçerlik

Araştırma sürecinde çeşitli veri kaynakları kullanılarak geçerlik ve güvenirlik sağlanmaya çalışılmıştır. Görüşme sonuçlarından ortaya çıkarılan kodlar ve temalar katılımcılara okutularak onay alınmıştır. Bulgular doğrudan alıntılar yapılarak araştırma raporunda betimlenmeye çalışılmıştır. Verilerin içerik analizinde önce araştırmacılar ortaya çıkan kodlar ve temalar üzerinde fikir birliğine varmış; daha sonra alandaki iki uzmandan onay alınarak meslektaş teyidi sağlanmaya çalışılmıştır. Uygulama sırasında, araştırmacılardan birinin kursun eğitmeni olması nedeniyle katılımcılarla uzun süreli etkileşim kurulmuştur.

Bulgular

1. İHDE Dersi Uygulama Süreci Boyunca Karşılaşılan Sorunlar ve Alınan Eylem Kararları

İHDE dersi uygulanırken araştırmacılardan biri eğitmen olarak her hafta not tutmuş gözlem yapmış ve öğretmen adaylarıyla doğrudan temas kurmuştur. Böylelikle araştırmacı notları, yansıtma günlükleri ve öğretmen adaylarının ürünleri analiz edilerek programın uygulama sorunları belirlenmiştir. Bu sorunlar diğer araştırmacıyla birlikte tartışılarak eylem kararları alınmıştır. Tablo 2 haftalık içerik, öğrenme etkinlikleri, uygulama sırasında karşılaşılan sorunlar ve eylem planını göstermektedir.

Tablo 2.***İHDE Ders Programının Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar ve Alınan Eylem Kararları***

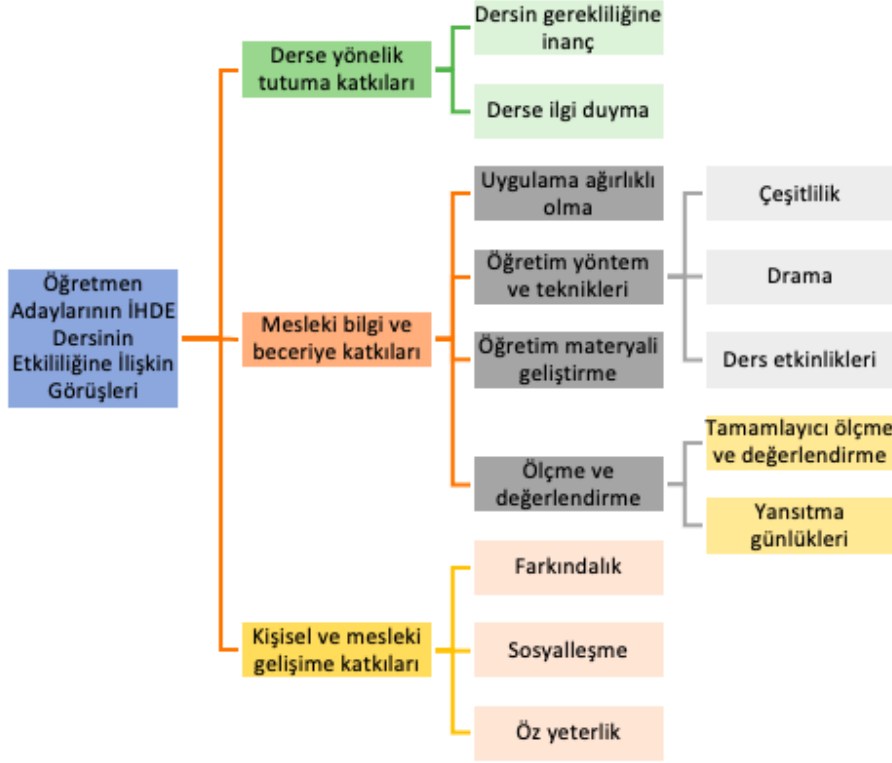
	Konular	Öğretme-Öğrenme Süreci	Uygulamaya İlişkin Değerlendirmeler ve Karşılaşılan Sorunlar	Alınan Eylem Kararları
1.Hafta	Dersin Tanıtımı	Dersin izlencesi sunuş yoluyla öğretmen adaylarıyla paylaşılmıştır. Dersin geneli hakkında bilgi verilmiştir. Öğretmen adaylarının soruları yanıtlanmıştır. İzlenenin detaylı açıklanması sonunda öğretmen adaylarının derse yönelik olumlu düşüncelere sahip olduğu gözlemlenmiştir.	Öğretmen adayları ilk derste bu derse karşı çok istekli olmadıkları ve ön yargılı olduklarını belirtmişlerdir. 3. sınıfta olmalarına rağmen öğretmen adaylarının tamamına yakınının birbiriyle tanışmadığı hatta ısınma etkinliklerinde arkadaşlarının isimlerini bile bilmedikleri fark edilmiştir.	Öğretmen adaylarının birbirlerini tanımamaları sebebiyle sosyalleşmeleri için etkinlik gruplarının her etkinlikte farklı oluşturulması gerektiğine karar verilmiştir.
2.Hafta	İnsan Hakları ve Demokrasi'nin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi	Kavramlar ve tarihsel gelişim dönemleri soru-cevap ve yaratıcı drama yöntem ve teknikleriyle desteklenerek anlatılmıştır. Dersin sonunda İnsan Hakları Takvimi hazırlanmıştır. Dersin hedeflerine yönelik yapılan etkinlik öğretmen adaylarının derse olan ilgilerinin artmasına sebep olmuştur.	Öğretmen adayları düz anlatım yoluyla dikkatlerinin çabuk dağıldığını belirtmişlerdir. Grup çalışması sırasında yine aynı kişiler birlikte çalışmak istediklerini belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarının etkinlik için verilen süreyi verimli kullanmadığı gözlenmiştir.	Etkinlik sürelerinde hız kazanmaları için çok detay içeren etkinlikler yeniden gözden geçirilmiştir. Sınıf içi işbirlikli öğrenme sürecinde grupları uygulayıcının belirlemesine oy birliği ile karar verilmiştir.
3.Hafta	Aile, Okul ve Sosyal Çevrede Demokrasi	Aile, okul ve sosyal çevrede demokratik hayatı tanımlama ve aralarındaki ilişkileri analiz edebilme tartışma yöntemi ve soru-cevap tekniği kullanılarak aktarılmıştır. Farklı Aile Tutumlarına ve Tiplerine Göre Hoşgörü ve Farklılıklara Saygı Etkinliği Afişi dersin sonunda öğretmen adaylarına hazırlanmıştır. Böyle bir etkinlik öğretmen adaylarının derste yapabilecekleri sınıf içi etkinlikler hakkında deneyim kazanmaları sağlanmıştır.	Öğretmen adaylarının bu derste yapılan drama etkinliğinde daha rahat oldukları fakat bazılarının çekimser davrandığı farkedilmiştir. Öğretmen adaylarının not tutmaya çalışması dikkat çekmiştir. Etkinlik sırasında ve diğer etkinliklere geçişlerde not tutmak için yeterli süre verilmediği fark edilmiştir. Özellikle öğretmenlik deneyimi ve sınıf içinde karşılaşabilecekleri öğrenci durumlarından örnek verilmesi öğretmen adaylarının dağıldıkları dikkatlerini canlı tutmak açısından faydalı olmuştur.	Öğretmen adaylarının ders sırasında not tutmaları için gerekli zamanın ayrılmasına ve etkinlik sürelerinin buna göre düzenlenmesine karar verilmiştir. Özellikle öğretmenlik deneyimlerinin ve karşılaşabilecekleri öğrenci durumlarıyla ilgili paylaşımların diğer derslerde çoğaltılmasına karar verilmiştir.
4.Hafta	Çocuk Hakları	Temel çocuk hakları konusunda bilgi verilmiş ve Çocuk Hakları Sözleşmesi tartışılmıştır. Çocuk haklarında yaşanan temel sorunlar üzerinde konuşularak günlük hayattan örnekler verilmiştir. Çocuk hakları içerisinde en önemli olanların belirlenebilmesiyle ilgili etkinlik yapıldıktan sonra bu hakları tartışabildikleri "Çocuk Hakları Televizyon Programı Etkinliği" yaratıcı drama ile öğretmen adayları tarafından belirlenen gruplarla canlandırılmıştır.	Uygulamaya ilişkin herhangi bir sorunla karşılaşmamıştır. Derse yönelik materyal seçiminde kısa film ve animasyon filmlerin kullanılması öğretmen adaylarının derse olan ilgilerini artırmıştır.	Materyal seçimleriyle ilgili bu derse yönelik daha fazla örneğin sınıfa getirilmesine karar verilmiştir.

5.Hafta	Sınıfta Çocuk Hakları İhlalleri ve Çözüm Önerileri	Öğretmen adaylarına bilgi ve medyaya erişim hakkı kapsamında etik, güvenlik ve dijital vatandaşlık konularının önemi (akran zorbalığı, hakaret, gerçek ve sanal ortamda kişisel verilerin korunması ve paylaşılması) hakkında bilgi verildi. Sınıf içerisinde çocuk haklarının ihlal edildiği durumları nasıl fark edebileceklerine ilişkin (şiddete uğrama, cinsel istismar, göç, engellilik) örnek durumlar paylaşıldı. Hakların ihlal edildiği durumlarda gereken önlemleri alabilme ve bu gibi durumlarda hangi mercilere başvurulması gerektiğiyle ilgili anlatım yapıldı. Dersin sonunda öğretmen adaylarına bu derste öğrendikleri bilgiler doğrultusunda ailelere ya da öğrencilere yönelik bir eğitim hazırlama çalışması grup çalışması ile yaptırılmıştır.	Grup çalışmalarında etkinlik sunumlarında sözcü olarak seçilen öğretmen adayının hep aynı kişilerden seçildiği gözlemlenmiştir. Bu durum diğer öğretmen adaylarının grup içerisindeki görev dağılımının demokratik olmaması açısından bir sorun olarak görülmüştür.	Grup çalışmalarında sürekli aynı kişilerin grup sözcüsü olmaması diğer öğretmen adaylarının da sunum becerilerine hâkim olması ve eşit görev dağılımı yapılmasının önemi öğretmen adaylarına açıklanmıştır.
6.Hafta	Demokrasi Eğitimi ve Önemi	Demokrasi eğitiminin önemi ve çocuk hakları eğitiminde öğretmenin rol ve sorumlulukları ile ilgili bilgi verildikten sonra öğretmen adayları "Her Oy Önemlidir" etkinliğini yaratıcı drama ile sergilemişlerdir. Öğretmen adayları böylece sınıf içerisinde demokratik ortam sağlama ve bir seçim pratiğinin nasıl yapıldığını deneyimlemişlerdir.	Uygulamaya ilişkin herhangi bir sorunla karşılaşmamıştır.	İHDE dersi uygulamasına devam edilmiştir.
7.Hafta	İlkokul Programların da Demokrasi ve Çocuk Hakları	Öğretmen adaylarıyla ilkökul programında yer alan dersleri insan hakları ve demokrasi ile ilişkilendirme üzerine bir öğretim yapılmış ve Millî Eğitim Bakanlığı İlkokul 4. Sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi ders kitabı insan hakları ve demokrasi açısından incelenmiştir. Öğretmen adayları bu etkinlikte ders materyallerini daha etkili kullanmaya yönelik bilgi ve beceri kazanmışlardır.	Uygulamaya ilişkin herhangi bir sorunla karşılaşmamıştır.	İHDE dersi uygulamasına devam edilmiştir.
8.Hafta	İnsan Hakları, Yurttaşlık, Demokrasi ve Çocuk Haklarının Öğretimi: Öğretim Yöntem ve Teknikleri	İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi öğretiminde anlamlı öğrenmeyi sağlayıcı öğretim yöntemleri belirleme üzerine yapılan derste öğretmen adaylarının ilkökul öğrencilerinin kavramları genelledebilmeleri için dersin öğretiminde uygun örnekler verebilmeleri tartışma ve soru-cevap yöntem ve teknikleri ile anlatılmıştır. Öğretmen adayları ilkökul 4. sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan hedeflere yönelik uygun öğretim yöntem ve tekniklerine göre bir ders saati planlamışlardır.	Bazı öğretmen adaylarının, öğretim yöntem ve teknikleri konusunda henüz yeterlik kazanmamış olmasının gruplar arası işleyişi, ders planı hazırlama ve süreyi verimli kullanmaları açısından yavaşlattığı gözlenmiştir.	Öğretim yöntem ve teknikleri açısından gerekli yeterliğe ulaşmadığı tespit edilen bazı öğretmen adaylarıyla okuma notları paylaşılmış ve yeterli düzeye ulaşip ulaşmadıkları araştırmacı tarafından takip edilmiştir.

9.Hafta	İnsan Hakları, Yurttaşlık, Demokrasi ve Çocuk Haklarının Öğretimi: Materyal Geliştirme	İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi öğretiminde anlamlı öğrenmeyi sağlayıcı öğretim materyalleri belirleyebilme ya da tasarlayabilme üzerine yapılan derste sınıfa örnek olarak getirilen öğretim materyalleri üzerinde konuşulmuştur. Gruplar hâlinde hazırlanacak “İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi Dersi Materyal Sergisi” üzerinde beyin fırtınası yapılmış ve ne gibi materyaller hazırlanması gerektiği sonuçları sınıf içerisinde paylaşılmıştır. Öğretmen adaylarına bu sergi için 15 gün süre verilmiştir. Eğitim fakültesinde 19 Aralık 2018 tarihinde açılan sergide materyallerini sergilemeleri sağlanmıştır. Öğretmen adayları bu sergiye çocuk hakları ile ilgili gazete, okul panosu, kutu oyunu, öykü kitabı ve çocuk hak ihlalleri ile ilgili kamu spotu videoları ile katılmışlardır.	Uygulamaya ilişkin herhangi bir sorun ile karşılaşılmamıştır.	İHDE dersi uygulamasına devam edilmiştir.
10.Hafta	İnsan Hakları, Yurttaşlık, Demokrasi ve Çocuk Haklarının Öğretimi: Ölçme ve Değerlendirme Yöntemleri	Öğretmen adaylarıyla İHDE ile ilgilikazanımların gerçekleşme durumunu saptamaya yönelik ölçme ve değerlendirme yöntemi belirlemeyle ilgili öğretim yapıldıktan sonra İHYDD performans görevi ve buna uygun dereceli puanlama anahtarı hazırlama üzerinde gruplar hâlinde çalışmalar yapılmıştır. Öğretmen adayları işbirlikli öğrenme ve grup çalışmaları yaparak çalışmalarını devam ettirmişlerdir.	Bazı öğretmen adaylarının ölçme ve değerlendirme konusunda henüz yeterli kazanmamış olmasının gruplar arası işleyişi yavaşlattığı gözlenmiştir. Bu öğretmen adaylarının dereceli puanlama anahtarı (Rubrik) geliştirme konusunda zorlandıkları da fark edilmiştir.	Ölçme ve değerlendirme açısından gerekli yeterliğe ulaşmadığı tespit edilen bazı öğretmen adaylarına bu konuda okumaları için gerekli okuma notları paylaşılmış ve araştırmacı tarafından geri bildirimlerle öğretmen adaylarına gerekli yeterlik kazandırılmaya çalışılmıştır.
11-13.Hafta	Ünite Planı Hazırlamaya Yönelik Uygulamalar	İlkokul 4. sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersine yönelik bir ünite planı geliştirme üzerine gruplar hâlinde çalışan öğretmen adaylarına dersin uygulayıcısı geri bildirimlerde bulunmuştur. İlgili ders planı örnekleri üzerine incelemeler gerçekleştirilmiştir.	Uygulamaya ilişkin herhangi bir sorunla karşılaşılmamıştır.	İHDE dersi uygulamasına devam edilmiştir.
14.Hafta	Öğrenci Sunumları	Grupların çalışmalarını diğer gruplara sunum yoluyla aktarmaları sağlanmıştır.	Öğretmen adayları içerik boyutunda, kendilerine verilen ünitelerde bulunan hedeflere yer vermiş, seçilen etkinlikleri, hedeflerin kazandırılmasına yönelik olarak belirlemişlerdir. Etkinliklere uygun materyal seçimi yapılmış ve uygun öğretim yöntem ve teknikleri belirlenmiştir. Ölçme aracı hedeflerin tamamına yönelik olarak hazırlanmıştır. Tasarlama boyutunda ise öğretmen adayları hazırlanan öğretim planı taslağı formunu, bütün basamakları dikkate alarak planlamışlardır. İşbirliği boyutundaysa etkinlik sürecinde ihtiyaç duydukları yerlerde araştırmacıdan ve diğer öğretmen adaylarından yardım almış ve işbirliği yaparak arkadaşlarını kendi etkinlikleri konusunda teşvik etmişlerdir. Zamanlama boyutundaysa etkinlik sunumu için verilen 20 dakikayı doğru ve verimli şekilde kullanan bütün gruplar, sunumlarını tamamlamışlardır. Sunumların yapıldığı sırada öğretmen adayları öğretim planlarını diğer gruplara anlatırken akıcı, açık ve yalın bir dil kullanmışlardır.	

2. Öğretmen Adaylarının İHDE Dersinin Etkilliliğine İlişkin Görüşleri

Bu bölümde son yansıtma notları ve görüşmelerden elde edilen veriler birlikte analiz edilmiş ve analiz sonucunda ortaya çıkan temalar, kategoriler ve kodlar Şekil 1'de sunulmuştur. Her bir temaya ilişkin bulgularda alıntılara yer verilmiş, alıntılarda kimlik bilgilerinin gizliliği için kodlar kullanılmıştır. Uygulamaya katılan her öğretmen adayına ÖA (Öğretmen Adayı) kodu verilmiştir.

Şekil 1. İHDE Dersi Sonrası Yapılan Görüşmelerden Ortaya Çıkan Temalar ve Kodlar

Tema 1. Derse Yönelik Tutuma Katkıları

Yapılan görüşmelerde öğretmen adaylarının İHDE dersinin gerekli olduğuna inandıkları ve derse zamanla ilgi duydukları ortaya çıkmıştır. *Dersin gerekliliğine inanç* açısından, öğretmen adayları bu dersin bilinçli yurttaşlar olma ve yetiştirme ile ilkökul 4. sınıfa yönelik öğretim yapılabilme konusunda kendilerine katkı sağladığı için gerekli olduğunu belirtmişlerdir.

"Bu dersin mutlaka eğitim fakültelerinde öğretmen adaylarına verilmesi gerekiyor. İyi ve bilinçli yurttaş olabilmek ve demokratik bir sınıf iklimi oluşturabilmek için gerekli. Dersin öğretiminin nasıl olması gerektiğini görebilmemiz için önemli diye düşünüyorum." (ÖA1)

"Bence bu dersin zorunlu bir ders olması gerekiyor çünkü meslek hayatıyla ilgili tecrübeleri elde edebildiğimiz tek ders bu bence!" (ÖA2)

Öğretmen adayları İHDE dersinin teori ağırlıklı bir ders olacağını düşündükleri için ilgilerini çekmediğini ancak ilk dersten itibaren olumsuz tutumlarının değiştiğini ve *derse ilgi duymaya* başladıklarını belirtmişlerdir.

“Dersle ilgili izlenimler, sınıfa girene kadar işkenceydi çünkü ben dersin adı buysa kim bilir bütün derslerde ne kadar sıkılırız diye düşündüm. Ama şu anda bu konuda ne kadar ön yargılı ve negatif bir tutum geliştirdiğimi anlıyorum. Bu derse karşı ilgim giderek artıyor.”(ÖA3)

“Bu dersi ilk seçtiğimde sıkıcı geçer diye düşünmüştüm. Ama ilk hafta derse geldiğimde dedim ki bu ders bize çok katkı sağlayabilir. Gerçekten her dersten dolu dolu ve mutlu çıktım.”(ÖA5)

Tema 2. Mesleki Bilgi ve Becerilere Katkıları

Öğretmen adayları dersin *mesleki bilgi ve becerilerine* çeşitli yollarla katkı sağladığını belirtmişlerdir. Uygulamaya yönelik bir ders olması nedeniyle, dersin örnek bir ders olduğunu; ayrıca mesleki bilgi ve beceriyi kazandırmasının yanı sıra olaylara bakış açısı, problem çözme ve planlama becerilerini geliştirdiğini de belirtmişlerdir.

“Dersin bana öğretmenlik mesleğiyle ilgili bilgi ve becerileri kazandırdığını fark ediyorum. Hem bilgimiz arttı hem de yaptığımız etkinlikler ve kullandığımız yöntem ve tekniklerle tecrübe kazandık.”(ÖA3)

“Bu dersi öğrencilerime nasıl öğreteceğimi, etkinlikleri nasıl yapacağımı ve nasıl sürece dâhil olacağımı bilmiyordum. Oysa derste pratik yapmak ne kadar değerli! Kendimi öğretmen gibi hissettim.”(ÖA4)

Öğretmen adayları *İHDE dersi öğretim yöntem ve tekniklerinin* katkılarından bahsetmişlerdir. Dersin sıkıcı ve ezbere dayalı bir süreç içerisinde geçeceğini düşünmelerine rağmen kullanılan öğretim yöntem ve tekniklerin *çeşitliliğinin* kendileri açısından etkili öğrenmeye yardımcı olduğunu belirtmişlerdir.

“Bu kadar çok öğretim yöntem ve tekniğini bir arada kullanarak, hepimiz konuları öğrendik. Yani şöyle söyleyebilirim benim bireysel olarak anlayamayacağım bir şey varsa, ben onu grup çalışmasında yaptım ya da projede yaptım. Bir başka arkadaşım diyelim ki dramada çekingen davrandı ama eğitsel oyunda kendini gösterip konuyu anlayabildi.”(ÖA4)

“Bence kullandığımız öğretim yöntem ve teknikleri son derece etkili ve çeşitliydi. Hem hepsini kullanarak deneyimledik hem de bizim açımızdan etkili bir öğrenme süreci gerçekleşti.”(ÖA5)

Öğretmen adayları *drama* tekniğine vurgu yaparak, yöntemin iletişim becerilerine ve kalıcı öğrenmelerine katkı sağladığını belirtmişlerdir. Drama yönteminin İHDE için en kullanışlı yöntemlerden biri olduğunu belirten öğretmen adayları ayrıca mesleğe başladıklarında bu etkinlikleri kullanarak sınıfta başarı sağlayabileceklerini ifade etmişlerdir.

“Drama tekniği ile yaptığımız etkinlikler beni o kadar etkiledi ki öğretmeye ve uygulamaya başladığımda ciddi şekilde etkileyeceğini düşünüyorum.”(ÖA4)

“Drama tekniğini özellikle kullandığımız her ders aklımda kaldı. Yapararak, yaşayarak öğrenmeyi bunun gibi dersler açısından çok destekliyorum.”(ÖA6)

Öğretmen adayları ders tasarımı süresince belirlenen *ders etkinliklerinin* özellikle dersin hedeflerine uygunluğu ve kendilerine sağladığı mesleki yararlarından bahsetmişlerdir.

“Bu dersin bize bir katkısı da sadece dersi nasıl anlatabileceğimiz değil üzerine kurgulayabileceğimiz, düşünebileceğimiz, uyarlayabileceğimiz etkinliklerin olmasıydı.”(ÖA1)

“O hafta hangi hedefleri kazanacaksa ona uygun etkinlikler vardı. Onlara göre materyal tasarladık ya da drama yaptık.”(ÖA2)

“Dersin izlencesinde belirtilen hedeflerin hepsine yönelik etkinlikler belirlenmişti. Böylece hedeflere yönelik olarak hangi etkinliğin daha iyi hazırlanabileceğini de öğrenmiş olduk.”(ÖA4)

“Dönem boyunca derste bize kazandırılmak istenen bütün hedeflere yönelik etkinlikler mevcuttu. Hem konuyu anlamamız açısından hem de ileride öğretmen olduğumuzda nasıl anlatabileceğimize dair öğrenmeler gerçekleşirdik.”(ÖA6)

Öğretmen adayları İHDE dersinde ortaya çıkardıkları etkinlik ürünlerini ve proje materyallerini fakültelerinde sergilemişlerdir. Uygulama sonrası yapılan görüşmelerde bu dersin, *materyal tasarlama* ile ilgili olarak öğretmen adaylarında üretme ve mesleki özgüveni ortaya çıkardığı belirtilmiştir.

“Materyal üretmemiz iyi bir fikirdi. Aslında derste işlediğimiz her şeyin üç katını biz materyal hazırlarken gördük. Dolayısıyla uygulamadan üretmeye geçince daha farklı bir aşamaya geçiyorsunuz.”(ÖA4)

“Bu dersin genelinde materyaller tasarladık ve ben konuyu daha iyi anladım. Böylece aslında öğrendiğimiz şeylerin hepsi kafamızda oturdu.”(ÖA5)

Öğretmen adayları İHDE dersi ölçme ve değerlendirmede tamamlayıcı ölçme ve değerlendirme yöntemleri kullanılmasının sınav stresinin olmaması ve derste hazırladıkları ürünlerin değerlendirilmesi açısından kendilerine daha fazla katkı sağladığını belirtmişlerdir. Öğretmen adayları ayrıca tamamlayıcı ölçme ve değerlendirmeyi deneyimleyerek mesleki tecrübeyi de kazandıklarını ifade etmişlerdir.

“Dersimizin süreç değerlendirmeye yönelik olması bizim kullanılan bu yöntemleri öğrenmemizi de öğrencilerimize de bunları uygulayabilmemize temel oluşturdu diye düşünüyorum.”(ÖA3)

“İnsan hakları, demokrasi ve çocuk hakları gibi kavramların ölçme ve değerlendirilmesinin bu ders programında gördüğüm kadarıyla geleneksel biçimden daha farklı yapılması gerekiyor. Çünkü, burada çocuk haklarının öğretilmesinin yanında farkındalık ve bilinçlendirme var. Bu sebeple, alternatif ölçme ve değerlendirmenin dersimizde olması ve bütün süreci hep birlikte deneyimlememizin bize katkıları oldu, diyebilirim.”(ÖA6)

Öğretmen adayları tarafından *yansıtma günlükleri* tutmanın dersin tekrarı yapılarak öğrenmeyi sağladığı için etkili öğrenme sürecine yardımcı olduğu belirtilmiştir.

“Yansıtma günlüğü o dersin bize ne kattığını, ne kazandırdığını, samimi bir üslupla yazmak açısından çok kolay oldu. Ayrıca bugün bile hala neler yazdığımı hatırlıyorum. Böylece konular ve etkinlikler daha çok aklımda kaldı.”(ÖA3)

“Dersin sonunda yaptığımız her şeyin özetini çıkarmamız, ne anladıysak yazmamız bence kalıcı öğrenmeyi gerçekleştirdi. Hem konuyu özümstedim hem de özet çıkarırken aklımdan sürekli geçen şeyler: “Ne yapmıştık? Ne yapmamız gerekiyordu?” bunları düşündüm ve bu bana çok yardımcı oldu.”(ÖA6)

Tema 3. Kişisel ve Mesleki Gelişime Katkıları

Öğretmen adayları İHDE dersinin *kişisel ve mesleki gelişimlerine* de katkı sağladığını belirtmişlerdir. Öğretmen adayları günlük yaşantılarında insan hakları, demokrasi ve çocuk hakları gibi konularda daha önce dikkat etmedikleri pek çok şeye artık dikkat ettiklerini ve bu dersin *farkındalık kazanma* konusunda gelişimlerine katkı sağladığını belirtmişlerdir.

“Dersi almadan önce, bir öğretmen olarak hakların gerekli olduğunu bilmiyordum.” (ÖA1)

“Bu dersten sonra adalet, demokrasi ve eşitlik kavramlarını öğrendik. Daha önce ilgimi çekmeyen bu kavramlar ve konular şu anda ilgimi çekiyor.” (ÖA3)

İHDE dersinde işbirlikli öğrenme ve grup çalışmalarına yönelik etkinliklere yer verilmesi, öğretmen adayları arasında *sosyalleşmenin* arttığını da ortaya koymuştur. Ders etkinliklerinde gruplar hâlinde çalışan öğretmen adayları kendilerini daha iyi ifade ettiklerini, birlikte üretmenin mesleki ve kişisel gelişimleri açısından kendilerini olumlu yönde etkilediğini belirtmişlerdir.

“Ben sınıfta pek sosyal değildim. Bu dersin etkinliklerinde farklı insanlarla rahat olmayı öğrendim. Arkadaşarımla iletişim kurmanın bana neler getirebileceğini gördüm. Ders, sınıf ortamımızda birleştirici bir özelliğe sahip diyebilirim.” (ÖA1)

“Grup çalışmasında, iş birliğine dayalı öğrenme veya drama gibi etkileşimler sınıf içindeki iletişimi artırdı. Aramızdaki dostluk ilişkilerimizde bir değişiklik yaptığımı düşünüyorum.” (ÖA4)

İHDE dersi uygulandıktan sonra öğretmen adayları, bu dersin öğretimini yapabileceklerini ve sınıf içerisinde demokratik bir iklim oluşturabilme düzeyinde *öğretim öz yeterliği* kazandıklarını da belirtmişlerdir.

“Öğretmenlik uygulaması anlamında bu dersin bize çok katkısının olduğunu düşünüyorum. Öğretmen olduğumda bu dersi verirken, önce sınıfımı gözlemleyip ondan sonra ders planımı yapıp dersi anlatabileceğimi düşünüyorum. Hem bilinç kazandım hem de bir öğretmen adayı olarak insan hakları, demokrasi ve çocuk haklarıyla ilgili farkındalığım arttı.”(ÖA4)

“Öğretmenlik mesleğine çok fazla katkısı olduğunu söyleyebilirim. Bu yönde kendimi geliştirdim, motivasyonum arttı. Kendimi ilk defa bir ders açısından yeterli hissetmemi sağladı.”(ÖA6)

Tartışma ve Sonuç

İnsan hakları ve demokrasi kültürünün oluşturulabilmesi için küçük yaşlarda eğitim verilmesi ve bu amaçla eğitimi veren öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının mesleki bilgi, beceri, farkındalık ve tutumlarının geliştirilmesi açısından önemlidir (Akyüz, 2018; Carter ve Osler, 2000; Kop ve Tuncel, 2010). Bu noktada, yapılan araştırmalar hizmet öncesi İHDE'nin mesleki bilgi, beceri, farkındalık ve tutumlarına yapacağı olumlu etkinin mesleğe başladıkları zaman bu alanda alacakları hizmetiçi eğitimlerden daha etkili olduğunu ortaya koymuştur (Genç ve Güner, 2012; Karaman-Kepenekçi, 2005; Yeşil, 2004). Ancak mevcut hizmetiçi eğitimler yetersiz ve hizmet öncesi eğitimler de teorik ağırlıklıdır. Bu çalışmada sınıf öğretmeni adayları için 14 haftalık İHDE programı tasarlanıp uygulanmış ve etkinliği değerlendirilmiştir.

Öğretmen adayları ilk derste İHDE dersinin ilgilerini çekmediğini ve dersle ilgili olumsuz düşüncelere sahip olduklarını belirtmişlerdir. İlk haftadan itibaren öğretmen adaylarından toplanan yansıtma günlükleri ve araştırmacı notlarından ulaşılan sonuçlar değerlendirildiğinde; öğretmen adaylarının ilk dersten itibaren olumsuz duygu ve düşüncelerinin değiştiği ve programın içeriği sayesinde derse ilgi duymaya başladıkları ortaya çıkmıştır. Öztürk (2019), hakların eğitimiyle ilgili derslerin öğretmen adaylarının anlayış, beceri ve tutumlarını olumlu yönde geliştirdiğini ayrıca bu derslere yönelik ilgilerinin de yüksek olduğunu belirtmiştir.

Dersin uygulama ağırlıklı olması da öğretmen adaylarının mesleki bilgi ve becerilerinin gelişimi üzerinde etkili olan bir diğer etmen olarak dile getirilmiştir. Öğretmen adayları, derslerde kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri ile etkinliklerin kendilerine örnek teşkil ettiğini ve ileride öğretimlerinde kullanacaklarını ifade etmişlerdir. Aslında, öğretmen yetiştiren eğitim fakültelerinde, uygulama ve teori arasındaki dengenin sağlanamadığı dersler yüzünden mesleğe başlamadan önce uygulama deneyimi yaşamamış olan öğretmenlerin sınıf ortamında uygulamalı bir öğretim yapması da pek mümkün görülmemektedir (Duruhan, 2004). Bu açıdan bakıldığında, bu derste istenen dengenin sağlanmış olduğu söylenebilir. Öğretmen adayları İHDE dersinin uygulama ağırlıklı olmasının öğretim öz yeterliği sağladığını da ifade etmişlerdir. Özdemir (2008), öğretmen adaylarının öğretim sürecinde öz yeterlik inançlarının uygulamaya yönelik derslerle artırılmasının olumlu sonuçlar ortaya çıkardığını belirtmiştir.

Öğretmen adayları, yapılan görüşmelerde İHDE dersinde kullanılan öğretim yöntem ve tekniklerinin çeşitliliğinin ders hakkında oluşan olumsuz düşüncelerini değiştirmede etkili olduğunu belirtmişlerdir. İHDE dersinde kullanılan yaratıcı drama, işbirlikli öğrenme ve grup çalışmaları gibi farklılaştırılmış öğretim yöntem ve tekniklerinin duyuşsal kazanımlarda etkili olduğu ve bu sebeple derslerde yararlanılması gerektiği belirtilmektedir (Moyles, 2002). İşbirlikli öğrenme ve grup çalışmalarının sık kullanıldığı bu dersin öğretmen adayları arasında sınıf içi iletişimi ve sosyalleşmeyi arttırdığı da belirtilmiştir. İnsan hakları eğitiminin etkinliği üzerine yapılan araştırmalarda öğrenenlerin aktif katılımını sağlamaya yönelik işbirliği, yardımlaşma ve grup çalışmalarının yer aldığı içeriklerin gruplar arasındaki iletişimi sağladığı belirlenmiştir (Karaman-Kepenekçi, 2006). Bu doğrultuda, özellikle bir sosyalleşme ortamı olan okullarda

insan haklarına saygılı ve hoşgörülü bireylerin İHDE'nin işbirliğine dayalı öğrenme ortamlarında verilmesi, günlük yaşam becerilerini de etkileyecektir (Üste, 2007).

Araştırma sonuçlarına göre, dersin amaçlarına uygun ders etkinliklerinin etkili ve kalıcı öğrenmeye katkı sağladığı öğretmen adayları tarafından belirtilmiştir. Farklı öğretim yöntem, teknik ve etkinliklerinin kullanılması ve bunların hedeflere göre belirlenmesi ve organize edilmesi kalıcı öğrenmeyi ve kalıcılığı sağlayan temel faktörler olarak vurgulanmaktadır (Güneş, 2007). Bu bağlamda Çayır (2003) ve Yeşil (2004), yaptıkları araştırmada, farklı etkinlikler yoluyla öğrencilerin aktif katılımının sağlandığı eğitim ortamlarının öğrenme üzerinde önemli bir etkisi olduğunu bulmuşlardır. Bu açıdan, İHDE kursundaki faaliyetlerin amacına hizmet ettiği düşünülebilir. Bu nedenle İHDE ile ilgili herhangi bir dersi verecek öğretim elemanlarının öncelikle dersin amaçlarına göre etkinlikleri belirlemesi gerektiği vurgulanmaktadır (Aslantürk, 2018).

Ders kitaplarını gözden geçirmenin ve materyal geliştirmenin öğretmen adaylarının öğretim materyali hazırlamasına, uygun içeriği seçmesine ve İHDE'ye mesleki güven kazanmasına katkı sağlaması dikkat çekicidir. İHDE'de seçilen materyallerin ilk ve ortaöğretimde uygunluğu kritiktir. Bu nedenle İHDE'de öğretmenler ders kitaplarını ve ders materyallerini içerik, tasarım ve hedefler açısından çok iyi bilmeli ve tanımlamalıdır (Çayır,2003; Gemalmaz, 2003). Tibbitts (2014), İHDE verilirken uygun materyallerin tasarlanabilmesi ve belirlenmesinin özellikle eğitimi verecek nitelikli öğretmenlerle sağlanabileceğinden bahsetmiştir. Bu araştırmada, özellikle uygun materyal seçimi ve materyal hazırlanmasına yönelik etkinliklerin yer alması sebebi ile İHDE dersinin öğretmen adaylarına gerekli nitelikleri kazandırmada etkili olduğu söylenebilir.

Öğretmen adayları İHDE dersinde geleneksel yöntemler yerine tamamlayıcı ölçme ve değerlendirme yöntemleriyle değerlendirilmelerinin, sınav streslerini ortadan kaldırdığını belirtmişlerdir. Bununla birlikte tamamlayıcı ölçme ve değerlendirmeyöntemlerini deneyimleyerek mesleki tecrübe kazandıklarını da ifade etmişlerdir. İnsan hakları ve demokrasi eğitimi geleneksel değerlendirme yöntemleri yanında alternatif yöntemlerin de kullanıldığı; sonuç değerlendirmeye birlikte süreç değerlendirmeye de anlam kazanabilecek bir içerikle oluşturulmalıdır. Bu sebeple, bireyin sadece bilişsel düzeyde bilgisini ölçen değil aynı zamanda değer, tutum ve davranışlarını da ölçmeye yarayacak alternatif yöntemlerden de yararlanması gerekir (Fitzpatrick, Sanders, ve Worthen, 2004; Yeşil, 2004). Dolayısıyla öğretmen adayları üzerinde İHDE dersi ölçme ve değerlendirme yöntemlerinin istenen nitelikte etki gösterdiği söylenebilir. Bu nedenle yansıtma notları bir öz değerlendirme aracı olmanın yanı sıra iyi bir öğrenme aracı olarak da kullanılabilir (Cengiz ve Karataş, 2014).

Araştırmanın bir diğer dikkat çekici bulgusu da, öğretmen adaylarının daha önce dikkat etmedikleri pek çok konuya artık dikkat ettiklerini ve dersin kendilerine farkındalık kazandırdığını belirtmiş olmalarıdır. Öğretmenlerin insan hakları ve demokrasi konularında farkındalık ve bilgi kazanmış olmaları ve bu alanda olumlu tutumlar geliştirmeleri son derece önemli olupbu amaçla özellikle eğitim fakültelerinde bu derslere mutlaka yer verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Çarıkçı ve Er, 2010; Dolanbay, 2011, Gemalmaz, 2003). Öğretmen adayları da bilinçli yurttaşlar olmanın yanında mesleki bilgi ve beceriye katkı sağladığı için İHDE dersinin eğitim fakültelerinde verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Araştırmanın sonuçları değerlendirildiğinde uygulamalı olarak İHDE verilmesinin, konuların içselleşmesi ve bu konuda ilköğretimde İHDE için gereken pedagojik alt yapıyı sağlaması açısından katkı sağlayıcı olduğu görülmüştür. Bu sebeple, İHDE'ye yönelik derslerin zorunlu ders kapsamında ve uygulama ağırlıklı olarak eğitim fakültelerinde verilmesi önemlidir. Sadece öğretmen adaylarına değil, eğitim fakültelerinde bu dersin öğretimini yapacak öğretim elemanlarına ve öğretmenlere eğitim vermek üzere benzer içerikte ama daha kısa süreli hizmetiçi programları geliştirilebilir. Bu doğrultuda, öğretim elemanlarına, öğretmenlere, okul yöneticilerine ve STK'lara yönelik kılavuz kitaplar ve materyaller hazırlanarak İHDE yaygınlaştırılabilir. Bu çalışmada, tasarlanan programın uygulanıp değerlendirilmesinde eylem araştırmasından yararlanılmıştır. Bu açıdan program geliştirme uzmanlarına yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Ancak bu ders bir eğitim fakültesinde ve sınıf öğretmenliği programında yapılan uygulama ile sınırlıdır, diğer eğitim fakültelerinde ve farklı bölümlerde de uygulama yapıp dersin öğretmen adayları üzerindeki etkisi araştırılabilir. Öğretmen adayları sadece ders süresince uygulama

yapmışlardır, ancak hazırladıkları materyal ve planların gerçek sınıf ortamlarında uygulanmasına ve etkilerinin incelenmesine yönelik araştırmalar da yapılabilir.

Yayın Etiği: Bu araştırmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamındaki tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

References

- Akyüz, E. (2018). *Çocuk hukuku, çocuk hakları ve korunması* (6th ed.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Aslantürk, H. (2018). *İlkokul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak.
- Balbağ, N. L., Gürdoğan Bayır Ö., and Ersoy A. F. (2017). How do teachers and students perceive human rights, citizenship, and democracy course? *Sakarya University Journal of Education*, 7(1), 223-241. <https://doi.org/10.19126/suje.292757>
- Berg, B. L., & Lune H. (2012). *Qualitative research methods for the social sciences* (8th ed.). Boston, MA: Pearson Education.
- Bilir Seyhan, G. and Arslan Cansever, B. (2017). Öğretmen adaylarının çocuk haklarına ilişkin algılarının materyal tasarımları ve görüşleri çerçevesinde incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (41), 98-119. <https://doi.org/10.21764/efd.40550>.
- Carter, C., & Osler A. (2000). Human rights, identities and conflict management: A study of school culture as experienced through classroom relationships. *Cambridge Journal of Education*, 30(3), 335-356. <https://doi.org/10.1080/03057640020004496>
- Cengiz, C., & Karataş F. Ö. (2014). Developing reflective thinking: Effects of keeping reflective journals with pre-service science teachers. *Journal of Research in Education and Teaching*, 3(4), 120-129. Erişim adresi <http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/12.cengiz.pdf>
- Corbin, J. M., & Strauss A. (1990). Grounded theory research: Procedures, canons, and evaluative criteria. *Qualitative Sociology*, 13, 3- 21. <https://doi.org/10.1007/BF00988593>
- Çarıkçı, S., & Er K. O. (2010). Attitudes of the prospective teachers about human rights education at Balıkesir University Necatibey Education Faculty. *Balıkesir University the Journal of Social Sciences Institute*, 13(24), 54-69. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/download/issue-file/25067>
- Çayır, K. (2003). *İnsan hakları ve demokrasi kültürünün geliştirilmesi: Ders kitaplarının yazımı*. İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayınları.
- Dolanbay, H. (2011). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretmenliği programında öğrenim gören öğretmen adaylarının insan hakları ve demokrasi dersinin işlenişine ilişkin görüşleri* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Duruhan, K. (2004). In Turkey, the negative effects of human education by traditional mentality and methods in school. Paper presented at XIII. National Educational Sciences Congress, Malatya, Turkey, 6-9 July 2004.
- Elkatmış, M. (2014). İlköğretim programlarının yurttaş profili. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(36), 1-14. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/en/pub/pauefd/issue/32869/374772>
- Elkatmış, M. (2007). *İngiltere ve Türkiye'deki ilköğretim 1. kademe insan hakları eğitimlerinin karşılaştırılması* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Er, H., Ünal F., & Özmen C. (2013). A research on the views related to applying for the citizenship and democracy education course in fourth class. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(8), 179–196. <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS1961>

- Fitzpatrick, J. L., Sanders J. R., & Worthen B. R. (2004). *Educational evaluation: Alternative approaches and practical guidelines*. New York: Allyn & Bacon Publishers Inc.
- Gay, L., Mills G., & Airasian P. (2009). *Educational research: Competencies for analysis and applications*(9th ed.). New Jersey: Prentice-Hall.
- Gemalmaz, M. S. (2003). *Ders kitaplarında insan hakları*. İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayınları.
- Genç, S. Z., & Güner F. (2012). The views of primary school teachers about democracy education and school council project. *Kastamonu Education Journal*, 20(3), 747-766. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefdergi/issue/48698/619563>
- Gömlüksiz, M. N., & Çetintaş S. (2011). Democratic attitudes of prospective teachers (case of Fırat, Dicle, 7 Aralık, Cumhuriyet and Erzincan Universities) *Dicle University Journal of Ziya Gökalp Faculty of Education*, 17, 1-14. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/zgefd/issue/47948/606647>
- Gültekin Akduman, G., & Türkoğlu, D. (2013). Üniversitelerin okul öncesi eğitim programları çocuk hakları dersi ve öğrenci görüşlerinin incelenmesi, *Uluslararası Aile Çocuk ve Eğitim Dergisi*, 1 (2), 56-68. <https://www.guvenplus.com.tr/imagesbuyuk/ACED-2.pdf>
- Güneş, F. (2007). *Yapılandırıcı yaklaşımla sınıf yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Johnson, A. P. (2012). *A short guide to action research*. (4th. ed.). Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Karaman Kepenekçi, Y. (2006). A study of the effectiveness of human rights education in Turkey. *Journal of Peace Education*, 2(1), 53-68. <https://doi.org/10.1080/1740020042000334091>
- Karasar, N. (2010.) *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kesici, A., Pesen, A., & Oral, B. (2017). Examining teachers' democratic behaviors in the classroom according to various variables. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(60), 34-45. <https://doi.org/10.17755/esosder.289649>
- Kop, Y., & Tuncel G. (2010). Children's rights perceptions of social studies teachers. *Journal of Theory and Practice in Education*, 6(1), 106-124. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.824838>
- Leblebici, H., Yücel-Toy, B. (2019). A needs analysis of curriculum design of the human rights, citizenship, democracy and child rights course for teacher candidates. *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi*, 9(1), 105-144. <https://doi.org/10.31704/ijocis.2019.006>.
- Leung, Y. W., Yuen T. W., & Chong Y. K. (2011). School-based human rights education: case studies in Hong Kong secondary schools. *Intercultural Education*, 22, 145-162. <https://doi.org/10.1080/14675986.2011.567072>
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2019). *2001-2018 yıllarında planlanan öğretmenlerin hizmetiçi eğitim planları*. Erişim adresi <http://oygm.meb.gov.tr/www/hizmetici-egitim-planlari/icerik/28>
- Moyles, J. (2002). *What shall we do today? Planning for learning-children's and teachers'! Beginning teaching: Beginning learning in primary education*. Philadelphia: Open University Press.
- Özdemir, S. M. (2008). An investigation of prospective primary teachers' self-efficacy beliefs regarding certain variables' teaching process. *Educational Administration: Theory and Practice*, 54(54), 277-306. Erişim adresi <https://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/9899-20110603103235-06.-ozdemir.pdf>
- Özdemir Uluç, F. (2008). *İlköğretim programlarında çocuk hakları* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Özen, B. (2012). *Devlet ilköğretim okullarında görev yapmakta olan öğretmenlerin insan haklarına ilişkin tutumlarının çok boyutlu incelenmesi (İstanbul ili Anadolu Yakası örneği)* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Öztürk, A. (2019). Development of children's rights education curriculum for prospective preschool teachers. *Journal of Theoretical Educational Science*, 12(4), 1257-1283. <https://doi.org/10.30831/akukeg.471086>

- Şentürk, M., Şimşek, U., Tıkman, F., & Yıldırım, E. (2017). The views of pre-service social studies teachers and pre-service classroom teachers about citizenship education: A qualitative study. *Dicle University Journal of Ziya Gökalp Faculty of Education*, 32, 913-925. <http://dx.doi.org/10.14582/DUZGEF.1871>
- Tibbitts F. (2014). Human rights education here and now: U.S. practices and international processes. *Journal of International Social Studies*,2(4), 129-134. Erişim adresi <https://www.iajiss.org/index.php/iajiss/article/view/165>
- Üste, R. (2007) Human rights education and importance in schools. *Ege Academic Review*,7(1), 295-310. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eab/issue/39840/472431>
- Yeşil, R. (2004). The method for human rights and democracy education. *Kırşehir Faculty of Education Journal*,5(1), 35-41. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/en/pub/kefad/issue/57231/808451>
- Yin, R. K. (2011). *Qualitative research from start to finish*. London: The Guilford Press.
- Yüksek Öğretim Kurumu. (2018). *Yeni öğretmen yetiştirme lisans programları*. Erişim adresi <https://www.yok.gov.tr/kurumsal/idari-birimler/egitim-ogretim-dairesi/yeni-ogretmen-yetistirme-lisans-programlari>